

TOPIKO(A) BIHURTU

Euskal mugagabearen erabileraren legeak ikertu dituztenek egitura hau aipatzen dute, besteak beste: perpaus baten barnean bi nor-sintagma ager daitezke, eta askotan horietako bat bestearen predikatu osagarria izan ohi da eta mugagabea joan. Hona Etxepareren bertso lerro hau:

Othoi, Iauna, enguztazu lagun zure sainduiak (Etxepare, I,72).

“Santuak emazkidazu lagun”, alegia. Asko dira egitura hori onartzen duten aditzak, hain iragangaitzak zein iragankorrek: *joan, egon, sartu, jarri, gelditu, egin, hautatu, izendatu, eduki, saldu* eta abar. Hona horietako batzuk:

*ene arreba neska zahar gelditu da
ene laguna apaiz egin da
etxeko alaba neskame joan da
gazteena hautatu dute alkate
Peruk gazteak hartu ditu lagun.*

Aditz horien artean bat *bihurtu* da:
*ikatza urre bihurtu zuen
eguna gau eta gaua egun bihurtu da
adiskidea etsai bihurtu zaio.*

Ikusten den bezala, izen sintagma bat beti mugagabea da eta beste izen sintagmari dagokion predikatua. Izen sintagma mugatua, berriz, batzuetan subjektua da, baldin aditza iragangaitza bada: “*hura* neskame joan da”; besteetan objektua, baldin iragankorra bada: “*aita* alkate hautatu dugu”. Ez zaio axola. Izen sintagma bata izan, bestea izan, predikatua beti mugagabea izango da.

Arrazoi zuen Mitxelenak ohi zuen ironia mingotsez idatzi zuenean: “Gramatika aldetik, nolana ere, ongi baino hobeki gabiltza. Badakigu, behintzat, *geniezazkizuekeen* esaten, baldin ederki esana badago. Baita ere, gainera, *topikoa bihurtu da* (ze arraio bihurtu ote da «topiko» hori),...” (MEIG VII, 29. or.).

Bistan da **topikoa*, hitz mugatu hori, salatzen duela; ez hain bistan, apika, zer esan nahi duen kako arteko “ze arraio bihurtu ote da «topiko» hori” hitzekin. Hauxe, dudarik gabe: *topikoa* ongi esana izateko subjektu izan beharko lukeela eta hori zer bihurtu den adierazi (“amets bihurtu da *topikoa*”, esate baterako); baina perpaus hori esan zuenaren asmoa ez zelarik hori, baizik “beste zerbait TOPIKO bihurtu” zela esatea, Mitxelenak esaten dio mugagabea ipini beharko zukeela hitz hau:

ametsa TOPIKO bihurtu da.

Buruenean, honen guztiaren ikaskaia hau da: horrelako egituretan izen sintagma bat mugatua dela beti; bestea, berriz, predikatu delakoa, mugagabea.

Hori da dotrina orokorra eta gehienetan konplitzen dena. Gauzak nahasixeago dira, ordea, aditza *bihurtu* denean. Honekin ere predikatu delakoa gehienetan mugagabea da, bai, eta aski arrazoi dirudi horrek euskara baturako mugagabea gomendatzeko; baina ezin uka batzuetan mugatua ere ager daitekeela. Modu askotara, gainera: ia beti absolutiboan; baina adlatiboan eta inesiboan ere bai (hauek guztiak *OEHT*tik hartuak dira):

Hau Inglaterrako duke-herri BAT bihurtu zen
...bihotz sendoko gizona haur BAT bihurtua
...ornament ederrenetarik BAT bihurtu zen
...ornamentik ederrenA bihurtu baita
...emakumerik ederrenA biurtu al banendi
...arnas huts-hutsA biurtu banintz bezela
Zure bizi moldea guretzat damugarriagoA bihurtzeko
...biurtu ziraden buztin kolorekoAK
...biurtu ziran demonio itxusi nazkagarriAK
...borroka bi anaien artekoA biurtu
...siñiste gaiztokoA biurtuko litzeke

...seme izateRA biurtzen gaituana
Amore loi guzia biurtu zitzaion gorrotoRA
Biurtu zan gobernadoriaren amodijua gorrotoAN
...ur garbiya ardo oniAN biurtu zuan.

Horrek ez gaitu gehiegi harritu behar, perpaus guztiek ez baitute mugagabe izateko erraztasun edo egokitasun bera; aitzitik, nolazpaiteko hierarkia-edo seinala baitaiteke. Predikatua izen soila denean arautzat eman daiteke mugagabea dela: “Eguna gau bihurtu da”. Baina izena bestelako ingurukariz (hala nola, izenondoak, izenlagunez, partizipioz, adjektibo superlatiboz nahiz konparatiboz, eta abar) janztean, hor goiko lehen hamaika exenpluetan bezala, araua joera hutsa gertatzen da eta mugagabearen orde z predikatua mugatua duten salbuespenak nahitaezkoak dira.

Arraragoak dira, eta horregatik ez ditugu euskara baturako gomendatzen, predikatua kasu adlatiboan edo inesiboan daramatenak, hor goiko azken lauetan bezala. “*Pizia gizonan” edo “*gizona munstro batean” edo “*ametsa topiko batean bihurtu” bezalako perpausak dira bereziki baztertzen ditugunak, eta hori Mitxelena-ren lehengo hitzek honetara bultzatzen bide gaituztelako: batasun zurrean maizenik bete beharko genukeen eredurak, mugagabearen erabilerara.

Hortaz, hau da Euskaltzaindiaren erabakia: perpaus baten barnean bi nor-sintagma agertzen direnean, eta horietako bat bestearen predikatu osagarria denean, *bihurtu* aditzak mugagabearen eskatzen du predikatu osagarri hori: *ura ardo bihurtu zuten*. Hala ere, sintagma izen soil batek osatu beharrean beste ingurukariz janzten denean, izenondoak, izenlagunak, adjektibo konparatiboak, perpaus erlatiboak, e.a. erabiliz, orduan artikulua eskatzen du askotan. Kasua, berriz, beti absolutiboa erabiliko da: *emakumerik ederrena bihurtu zen*.

(Euskaltzaindiak, Donostian, 1995eko uztailaren 28an onartua)